

Možný, Ivo

[Charčev, Anatolij Georgijevič. Brak i sem'ja v SSSR]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná.
1982, vol. 31, iss. G26, pp. 115-116

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111361>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ekonomicky aktivním členem je vysoký počet vyživovaných osob. Zvláště ohrožené omezenou možností spotřeby jsou domácnosti, ve kterých je zaměstnán pouze jeden člen, a neúplné rodiny, ze kterých více než jedna čtvrtina žije pod hranicí sociálního minima. Ohroženost neúplných rodin autor dokládá i faktem, že pod hranicí existenčního minima žije každé patnácté dítě z neúplné rodiny.

Z rozboru domácností nepracujících důchodců vyplývá, že nejvyšší míra ohrožení omezenou možností spotřeby se vyskytuje u podsouboru nejstarších a nejmladších důchodců.

V závěru studie se autor zamýšlí nad náměty pro možná opatření v této sociálně-politické oblasti. Za nejdůležitější považuje pravidelné přizpůsobování výše dávek pohybu průměrné mzdy, zejména u nejnižších důchodů, kde je důchod jediným zdrojem obživy. Za nežádoucí považuje úpravu zákonných norem, týkajících se dvojic důchodců odkázaných na jeden příjem a rodin důchodců se závislými dětmi. K úvaze dává i prozkoumání možnosti opatření ve prospěch důchodců starších sedmdesátí let a invalidních důchodců se závislými dětmi. Všem těmto skupinám by měly věnovat pozornost jak národní výbory, tak i podniky v rámci svých plánů sociálního rozvoje.

Studie Miroslava Hiršla je zatím poslední z řady prací, ve kterých se zabývá problematiku sociálně potřebných občanů. Je příkladným dokladem užitečnosti a účelnosti využití dat ze sčítání lidu a mikrocensů. Právě jeho sociologické analýzy se staly podkladem pro úpravu důchodového zabezpečení pracujících a stanovení hranice sociální potřeby, od které je možno poskytovat hmotnou pomoc z prostředků doplňkové péče.

Liliana Nerudová

A. G. Charčev: **Brak i semja v SSSR.** (Druhé, přepracované a doplněné vydání. Moskva, Mysl 1979, 366 s.)

Když vyšlo před patnácti lety, v roce 1964, první vydání Charčevovy knihy, stalo se milníkem v sovětské sociologii rodiny. Byl to zakladatelský čin, který shrnul a uspořádal soudobý stav vědomostí o sovětské rodině, podal přehled o stavu bádání, formuloval základní teoretická a metodologická východiska, vytýčil půdorys a stanovil perspektivy pro další vývoj. Byla to knížka, která Charčeva postavila jednoznačně do čela sovětských matrimonilogů a získala mu i široké mezinárodní uznání.

Vychází-li dnes *Brak i semja v SSSR* podruhé, není to prostá reedice. Společenský vývoj i věda o rodině prodělaly za tu dobu téměř jedné generace ohromný vývoj; rodiny dětí se podstatně liší od rodin, z kterých vycházejí, mají jiné potřeby, možnosti i podmínky rozvoje. Jak píše autor v úvodu, došlo zejména k „podstatnému rozšíření možnosti pro upevnění rodiny a zvýšení její sociální role“ (s. 3). Na druhé straně ovšem postavil prudký společenský rozvoj sovětskou rodinu před řadu protikladů, problémů a obtíží, jejich řešení je naléhavé a činí aktivní demografickou politiku nezbytnou. Sociologie rodiny odpovídá na tento vývoj výrazným posunem důrazu z jednoho typu tématu na druhý, prohloubením záberu, přehodnocením některých starých závěrů a předpokladů. Také na západě se mění témata, směr pozornosti, teoretická východiska a praktické závěry sociologie rodiny. Hovoří se tu o „sexuální revoluci“, o radikální změně vnitřní struktury i funkcí rodiny a sociální výzkum i teorie hledají odpovědi na otázky po dalším směru tohoto dramatického vývoje; a snaží se s nimi vypořádat. Obsahuje, tak jako už první vydání, velmi solidní změnamy, jako sociologie rodiny.

Nové vydání Charčevovy knihy reflektuje všechny tyto změny, reaguje na ně a snaží se s nimi vypořádat. Obsahuje, tak jako už první vydání, velmi solidní historicko-teoretický úvod, který zařazuje výzkum rodiny do širšího rámce sociologické teorie a staví ho na pevný základ marxistické filozofie a historiografie. Hlavní sledovaný historický proud týká se samozřejmě vývoje instituce rodiny v evropské feudální a kapitalistické společnosti s průhledy daleko před náš letopočet; mezi cito-

vanými prameny je Starý zákon i zákoník Chamurabiho. S podobou historickou akribií se setkáme v západních publikacích o rodině jen zcela výjimečně, ačkoli se jedná o historii této instituce práve v západoevropském kulturním kontextu.

Charčev ovšem dovádí přehled teoretického vývoje nemarxistické sociologie rodiny do současnosti a jeho kniha se vyznačuje takovou znalostí relevantní literatury anglosaské, francouzské i německé, jaká je u nás zcela neobvyklá. Ze zahraniční marxistické literatury cituje polské prameny a není zřejmě jeho chyba, že česká či slovenská sociologie rodiny v jeho bibliografii chybí.

Hlavní těžiště knihy však spočívá v kapitolách, soustředěných na strukturu, dynamiku a problémy současné sovětské rodiny. Tato část je bohatá daty, doplněnými v časových řadách všude až do současnosti; zde se právě kniha v druhém vydání nejvíce změnila. Nejde ovšem jenom o doplnění; pozoruhodná je zejména změna důrazu, otevření stránek knihy novým problémům a novým pohledům. Data z výzkumů a statistiky ze sedmdesátých let právě nejdůležitější ukazují, jak jiná je situace a jak jinak tedy musí být formulovány problémy, než byly v době prvního vydání, které vycházelo z dat a faktů padesátých let.

Každá přepracovaná reedice stojí ovšem před problémem vnitřní konsistence, problémem, jak zahradit švy mezi starým a nově vzniklým textem, mezi původním a novým pohledem. Tyto dvě vrstvy jsou v Charčevově práci na některých místech zřetelně vidět. Starší vrstva cituje například výzkumy z počátku šedesátých let, které zjišťovaly, že 76,2 % dotázaných snoubenců vypovídá, že „hlavní podmínkou pevného a šťastného manželství je láska“ a jiný, kde „94 % dotázaných odpovědělo, že sňatek z lásky je mravním ideálem, o který je třeba vytrvale usilovat“ a uzavírá: „Tyto výsledky svědčí o tom, že morální přístup k manželství se stal v sovětské společnosti převládajícím“. Nová vrstva cituje pak o kapitole dále statistiky ze sedmdesátých let, které zjišťují v téže populaci, že každé páté manželství se rozpadá do dvou let, na tři sňatky připadají už dva rozvody a jejich počet stále stoupá, takže ve velkých městech je poměr sňatků a rozvodů dva ku jedné; že porodnost, zejména ve velkých městech, ale v evropské části Sovětského svazu vůbec, je velice nízká a v sedmdesátých letech už nedosahuje ani prosté reprodukční míry, atd.

Dostáváme se tím na zcela jinou úroveň analýzy; vidíme, že ony sňatky založené na lásce a mezi lidmi, jež jí připisují takovou hodnotu, vykazují velmi malou trvanlivost a klademe si otázku, co pod tím slovem měli dotázaní na mysli a je-li tento typ sňatku základem morálního přístupu k manželství, resp. postihuje-li tento typ dotazu skutečně spolehlivé informace a dává-li podklad pro závěry platné ve vědě o manželství. Charčev v závěrečných kapitolách knihy klade tedy zcela přirozeně důraz na výchovu k manželství a rodičovství (i když podle našeho názoru poněkud přeceňuje její možnosti, zejména pokud ji chápe úzce a specializovaně, pokud příliš psychologizuje a pedagogizuje) a zejména je podnětná jeho výzva k intenzivní práci na rozvoji metodologie výzkumné práce. Sympaticky působí v tomto kontextu i důraz na odklon od obecných témat k speciálním, od dedukce k indukci.

Druhé vydání Charčevovy knihy znamená tedy mnohem více než prostou reedici a je opět výrazným milníkem na cestě rozvoje sovětské matrimonologie. Máme v něm příklad koncepčního přístupu k budování a rozvoji socialistické disciplíny, jejíž klíčový význam pro socialistickou společnost je stále zjevnější.

Ivo Možný

Filípec J.—Filípcová B.: *Socialistický způsob života — skutečnost i program*. (Praha, Horizont, 1980, 197 s.)

Způsob života, životní styl, popřípadě kvalita života — to jsou v současné době otázky, jež jsou v ohniisku zájmu společenských věd, sociologii nevyjímaje. Evidenci této skutečnosti je i další kniha našich předních odborníků na tuto problematiku, Blanky a Jindřicha Filípcových „*Socialistický způsob života — skutečnost i program*“. Jak již napovídá název, autoři se pokusili o konfrontaci idejí programu vývoje k žá-